

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-128-144](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-128-144)

УДК 378.015.3

Куриш Наталія Костянтинівна,
завідувач навчально-методичного Центру
освітнього менеджменту та координації діяльності
методичних служб Інституту післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області.
Чернівці, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5864-8502>
kurish.natalya@ukr.net

РОЛЬ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. Інноваційні процеси в освітній галузі визначають зростання ролі післядипломної педагогічної освіти у формуванні готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності у старшокласників. У статті визначено складові індивідуальної освітньої траєкторії педагогів у системі післядипломної освіти, що поєднує формальну, неформальну та інформальну освіту. Такі складові дають можливість реалізувати навчання впродовж життя, що передбачає не тільки підвищення рівня педагогічної майстерності за допомогою курсів підвищення кваліфікації, а й організацію неперервної самоосвіти, самореалізації та самовдосконалення з урахуванням індивідуальних професійних цілей, потреб, мотивів, інтересів педагога, а також мети і завдань освітньої організації. Окреслено перспективи впровадження хютагогіки у системі післядипломної педагогічної освіти та визначено індикатори сформованості готовності вчителів до розвитку підприємницької компетентності старшокласників: зростання самоорганізованості педагога, прояв лідерських якостей, вміння розв'язувати конфліктні ситуації, швидко приймати рішення в умовах невизначеності, гнучко підходити до сприйняття процесів реформування освітньої галузі, працювати в команді, стимулювати й мотивувати старшокласників до навчання, навчавти через досвід та аналіз життєвих ситуацій. Визначено, що післядипломна освіта працює над трансформацією усталених норм, порядків, стереотипів на користь інноваційному проектуванню власної професійної траєкторії розвитку педагогів, що базується на засадах вільного вибору, творчого прояву та самовдосконалення.

Ключові слова післядипломна педагогічна освіта; підприємницька компетентність; формальна освіта; неформальна освіта; інформальна освіта; самоосвітня діяльність; хютагогіка; індивідуальна освітня траєкторія педагога.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми Реформування освітньої галузі в Україні швидкими темпами видозмінює загальну середню освіту, окреслює перед педагогами нові завдання та вимоги. Відповідно, учитель – основа Нової української школи, повинен бути агентом змін та лідером, що поведе за собою дітей. Він повинен розвивати дитину і проявляти ініціативу та брати на себе відповідальність за результат. Закон дає право йому самостійно вибирати програму в залежності від рівня учнів. Тому потрібно працювати інакше, а наш учитель до цього, на жаль, не готовий. На сучасному етапі стоїть питання компетенції через діяльність, а це для наших вчителів є проблемою, особливо для тих які працювали у школах до впровадження компетентнісного підходу.

Відповідно, виникає проблема підготовки 443 838 педагогів закладів загальної середньої освіти України, які на 01 вересня 2019 року працювали у школах і не готові до впровадження компетентнісного підходу та розвитку підприємницької компетентності старшокласників. Згідно з регіональним розподілом педагогічних працівників, у всіх областях України найбільшу частку становлять учителі віком від 41 до 50 (16,9%) та від 51 до 60 років (14,6%) [1], які не завжди сприймають необхідність змінюватися та перебудовувати свій напрацьований досвід.

Тому, проблему професійної підготовки педагогів, в тому числі і природничих дисциплін, до реалізації сучасних викликів реформування освітньої галузі, покладається головним чином на заклади післядипломної педагогічної освіти, які забезпечують організоване й систематичне навчання дипломованих фахівців для подолання розриву між здобутою ними у вищих закладах професійною підготовкою, набутим практичним досвідом і новими вимогами, зумовленими змінами, що відбуваються в науці й суспільстві. Необхідно навчити вчителів сприймати ті зміни, які вже зачепили заклади загальної середньої освіти, вибудовувати свою методику викладання, враховуючи зміни у змісті освіти, інноваціях навчання, а також у розвитку підприємницьких компетентностей старшокласників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській системі освіти післядипломну освіту започатковано у 1939 році. Першим документом, у якому було визначено основні завдання, що стояли перед інститутом (на той час – Обласним інститутом удосконалення вчителів – ОІУВ), та зроблено спробу окреслити законодавчу базу його діяльності, стало Положення про

обласний інститут удосконалення вчителів Української РСР, затверджене наказом Наркома освіти від 21 лютого 1939 р. № 1203. Відповідно до цього документа головними завданнями, що ставились перед інститутом, були «...удосконалення кваліфікації кадрів народної освіти... у галузі підвищення їх теоретичного рівня за спеціальністю, загальних педагогічних знань і методичної майстерності; ...вивчення досвіду навчально-виховної роботи кращих учителів, узагальнення та поширення його серед широких учительських мас; ...організація допомоги кращим учителям і керівним працівникам школи в їх підготовці до наукової діяльності» (у процесі подальшого розвитку школи та системи освіти загалом дане Положення неодноразово уточнювалось та доповнювалось у 1944, 1957, 1968 рр.) [2, с. 98].

Проблеми розвитку закладів післядипломної педагогічної освіти, підготовки педагогів до реалізації реформування освітньої галузі розкриті у працях науковців В. Олійника [3], В. Бондара [4], Л. Даниленко [5], Г. Єльнікової [6], Н. Клокар [7], В. Лугового [8], Л. Покроєвої [9], А. Пуховської [10], Т. Сорочан [11] та ін.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті – проаналізувати роль післядипломної педагогічної освіти у формуванні готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників.

Для досягнення визначеної мети було поставлено **завдання**:

1. Виявити освітні установи, які забезпечують формування готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників.

2. Проаналізувати нормативно-правову базу забезпечення підвищення кваліфікації та професійного зростання педагогів.

3. Визначити форми та їх сутність у індивідуальній освітній траєкторії формування готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників у системі післядипломної педагогічної освіти.

4. Напрацювати індикатори сформованості готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників у системі післядипломної освіти.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Період незалежності післядипломна освіта пройшла декілька етапів модернізації і реалізується Інститутами післядипломної педагогічної освіти (ІППО). У статті 47 Закону України «Про вищу освіту» зазначається, що

післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду [12].

У п. 1. статті 51. Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено «Кожному педагогічному працівникові гарантується право підвищувати кваліфікацію в комунальному закладі післядипломної освіти, розташованому на території відповідної (за місцем проживання такого педагогічного працівника) області, Автономної Республіки Крим, міста Києва чи Севастополя, що не обмежує його право обрати іншого суб'єкта освітньої діяльності для підвищення своєї кваліфікації» [13].

ІППО здійснюють свою діяльність згідно з Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про позашкільну освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про місцеве самоврядування в Україні», Положенням «Про республіканський (Автономної республіки Крим), обласні та Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти» (затвердженого наказом МОН України № 538 від 17.11.2000). Відповідно до пункту 2.2. Положення основними завданнями інституту є, перш за все, провадження освітньої діяльності з метою забезпечення підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних працівників дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти; забезпечення оптимальної періодичності та термінів підвищення кваліфікації і перепідготовки керівних і педагогічних кадрів з урахуванням установленого порядку атестації фахівців [14].

Післядипломна педагогічна освіта, за визначенням ЮНЕСКО, є «короною освіти», що дає можливість кожному керівникові та педагогу постійно оновлювати та поглиблювати загальні й професійні знання і вміння [15]. Сучасна післядипломна освіта орієнтується на розв'язання наступних перспективних завдань освіти: оволодіння працівниками сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, ознайомлення з позитивним досвідом інших, розроблення та захист індивідуальних інноваційних проектів, що допомагає особистості не залишатися осторонь сучасних інноваційних процесів, а стати активним проектувальником власних проектів, залучаючи актуальний досвід, технології, особистісні можливості.

Сьогодні післядипломна освіта працює над подоланням суперечностей між значним підвищенням об'єктивних вимог до фахового рівня та неготовність значної частини до відповідних змін; між традиційною консервативністю у підготовці фахового зростання працівників і необхідністю

постійної модернізації знань, умінь, навиків; між нагальною потребою модернізації системи управління невідповідністю реальної системи підготовки керівних кадрів вимогам демократизованого суспільства. Тобто післядипломна освіта працює над трансформацією усталених норм, порядків, стереотипів на користь інноваційному проектуванню власної професійної траєкторії розвитку педагогів, що базується на засадах вільного вибору, творчого прояву та самовдосконалення.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення визначеної мети та поставлених завдань використовували методи дослідження: *проблемно-цільовий* метод і метод *системно-структурного аналізу* нормативно-правової та наукової літератури; *системно-узагальнювальний, абстрагування, ідеалізації, формалізації* при формулюванні висновків, розроблення методичних основ і визначення шляхів подальших досліджень поставленої проблеми.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Першочерговим завданням сучасної андрагогіки у системі післядипломної педагогічної освіти є формування готовності таких педагогів, які мають інноваційне мислення, належну мотивацію до самовдосконалення і самонавчання впродовж життя. Освіта впродовж життя передбачає не тільки підвищення рівня педагогічної майстерності за допомогою курсів підвищення кваліфікації, а й організацію неперервної самоосвіти, самореалізації та самовдосконалення з урахуванням індивідуальних професійних цілей, потреб, мотивів, інтересів педагога, а також мети і завдань освітньої організації. Забезпечити формування готовності вчителів природничих дисциплін до розвитку підприємницької компетентності старшокласників допоможе наступність вищої і післядипломної освіти, оптимальне задоволення реальних професійних запитів і потреб учителів за умов диференціації та індивідуалізації змісту і поєднання різних форм навчання визначених у п. 1. статті 9 Закону України «Про освіту»: «Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає всі ці види освіти, підтримує суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти усіх видів» [16].

В умовах реформування української системи післядипломної освіти важлива роль відводиться формальній освіті, яку слухачі здобувають відповідно до освітніх ліцензованих програм закладів післядипломної освіти і передбачає досягнення здобувачами освіти заздалегідь визначених результатів навчання. Вона розширює й доповнює знання з фаху, методики

викладання предмету, психології, які отримав вчитель, здобуваючи вищу освіту.

Сучасна система післядипломної педагогічної освіти є мобільною та відповідно до Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 дає можливість впроваджувати різні форми підвищення кваліфікації: інституційну (очну (денну, вечірню), заочну, дистанційну, мережеву), дуальну, на робочому місці, на виробництві тощо дає можливість задовольнити потреби педагогів та вимоги суспільства [17].

У рамках формальної освіти в інститутах післядипломної педагогічної освіти проводяться лекції, практичні заняття та тренінги («Особливості розвитку підприємницької компетентностей на уроках природничих дисциплін», «Реалізація наскрізної змістової лінії «підприємливість та фінансова грамотність» на уроках природничих дисциплін», «Інтеграція підприємницького змісту у навчальні матеріали природничих дисциплін», «Конструювання уроків з підприємницьким тлом», «Підприємницькі підходи до розв'язування педагогічних ситуацій») та запроваджується спецкурс «Розвиток підприємницької компетентності вчителів природничих спеціальностей», що сприяють формуванню практичних навиків вчителів природничих спеціальностей аналізувати природні явища та закони природи, їх вплив на життя та діяльність людини; розвиток суспільства в різних природних умовах; господарське, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення сталого розвитку навколишнього середовища. У рамках формальної освіти вчителі отримують уміння інтегрувати підприємницький зміст у предмети природничих дисциплін, конструювати конспекти уроків та моделювати використання інноваційних технологій та методів навчання підприємливості.

Формуючи готовність учителів природничих дисциплін до розвитку підприємницької компетентності старшокласників ефективним є також використання неформальної освіти, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Вона допомагає швидко і вчасно отримати необхідні знання педагогам відповідно до потреб, особливо, що стосується формування підприємницьких якостей вчителя природничих спеціальностей, ознайомлення із кращими практиками та досвідом розвитку підприємницької компетентності у старшокласників на уроках природничих дисциплін, напрацювання інноваційних форм, методів та дидактичного забезпечення викладання предметів природничого спрямування із використанням підприємницького змісту, через форми

неформальної освіти, які в умовах сучасних процесів реформування набувають більшої різноманітності та реалізуються переважно інститутами післядипломної педагогічної освіти: очна (тренінги, майстер-класи, семінари, методичні практикуми, форуми, вернісажі, круглі столи, методичні студії тощо), дистанційна (дистанційні курси, вебінар-заходи).

Науковці активно обговорюють проблеми впровадження неформальної освіти в систему підвищення кваліфікації педагогічних працівників: розуміння неформальної освіти в контексті порівняльного підходу (Н. Василенко, С. Вершловський, Н. Мартинова та інші) [18], що дозволяє побачити відмінність її від формальної освіти; виявлення ролі і місця неформальної освіти в системі безперервної освіти дорослих (Г. Бордовський, С. Вершловський, Т. Дубровіна, Л. Лук'янова, Н. Суртаєва, Н. Слободяник) [19]; позначення взаємозв'язку формальної, неформальної та інформальної освіти в системі безперервної освіти (Ю. Алексашина, Н. Боровська, В. Краєвський, С. Лобода, Н. Сулаєва, Д. Фельдштейн) [20]; уявлення концепції неформальної освіти в контексті вирішення завдань ліквідації безграмотності населення країн третього світу (Г. Веремейчик, М. Донцова, Т. Дубровіна, А. Жадько, Б. Гершунський, Е. Заїр-Бек, Д. Карієвич) [21].

Інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти дає можливість комплексно сформувати готовність до розвитку підприємницької компетентності вчителів природничих дисциплін. Таке поєднання видів освіти як процес та результат спрямоване на формування готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницьких компетентностей, його комплексних умінь, що стимулює практичне застосування знань у здійсненні професійної діяльності та виконанні професійних завдань.

Інформальна освіта (самоосвіта) дає можливість самоорганізовано здобути особою необхідні знання та уміння, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Така навчальна діяльність не фіксується документально, але сприяє розширенню професійної майстерності педагогів через різноманітні форми інформальної освіти, які пропонуються закладами післядипломної освіти: одноразові лекції, відеоуроки, медіа-консультації, каталоги науково-методичної літератури, фахових періодичних видань, підручників, збірників, відео, педагогічні групування у соціальних мережах. Для отримання ефективного результату самоосвітньої діяльності її організовують на засадах системності та плановості, визначаючи при цьому основні напрями та теми які необхідно опрацювати забезпечуючи цілісність професійного зростання вчителів природничих спеціальностей щодо готовності розвивати підприємницьку компетентність старшокласників.

Отже, найбільш вдало поєднує та системно забезпечує всі види освіти – післядипломна, яка має на меті забезпечити як умови для задоволення індивідуальних освітніх потреб педагогічних працівників у професійному та особистому зростанні так і розробити навчально-методичні комплекси для забезпечення навчання вчителів та формування у них підприємницьких компетентностей, а також це дає можливість забезпечити потреби держави у високваліфікованих кадрах, здатних компетентно й відповідально виконувати професійні обов'язки, розвивати підприємницьку компетентність у старшокласників, своєю діяльністю сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства.

Враховуючи вищезазначене, інститутам післядипломної педагогічної освіти необхідно сформувати готовність учителів природничих дисциплін до розвитку підприємницької компетентності старшокласників відмовляючись від уніфікації навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації, урізноманітнюючи освітні практики, запроваджуючи оригінальні авторські методики, варіативний підхід до змісту, технологій навчання, а також випереджувальний характер навчання. Важлива роль у цьому процесі належить вмілому поєднанню формальної, інформальної та неформальної освіти у системі післядипломної освіти.

Одним із напрямів післядипломної педагогічної освіти при формуванні готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників це розроблення та реалізація індивідуальної освітньої траєкторії педагогів використовуючи хьютагогіку. Хьютагогіка (від гр. *εαυτός* – сам та *άγω* – вести) – це новий «пет-орієнтований» підхід до організації навчання в умовах інформаційної епохи, який слугує освітнім потребам педагогів XXI ст. та сприяє розвитку їх індивідуальних здібностей. Сутність хьютагогіки у системі післядипломної педагогічної освіти, дає можливість педагогам організувати своє навчання, самостійно складаючи власну траєкторію навчання, зокрема здійснюючи вибір спецкурсів, тем, форм оцінювання. Завдання хьютагогіки сформувати у педагога вміння брати на себе відповідальність за власне навчання, а викладачі у таких ситуаціях беруть на себе функцію фасилітатора, делегуючи педагогу право управляти процесом навчання. Хьютагогіка дає можливість гнучкого підходу до співпраці викладача інститутів післядипломної педагогічної освіти й вчителя природничих спеціальностей, коли викладач надає навчальні ресурси, а вчитель самостійно моделює навчальний курс, який він спроможний засвоїти. Тобто викладачі визначають вчителям вимоги до сформованості підприємницької компетентності, а відповідно вчителі самостійно обирають тематику та спецкурси, які дають можливість цілісно сформувати необхідний рівень знань, умінь та навичок. Для визначення рівня

сформованості підприємницької компетентності вчителів природничих спеціальностей вони проходять тестування, або вибирають іншу форму контролю, що підтверджує засвоєння того чи іншого матеріалу [22].

Організація інформальної (самостійної) роботи в умовах хьютагогії має бути:

- індивідуальною. Вільний вибір завдань, тем, форм, методів відповідного переліку;
- методично забезпеченою. Для кожного навчального модуля, теми та категорії слухачів структуроване, формалізоване методичне забезпечення на паперових та електронних носіях;
- професійно направленою. Під час самостійної роботи розробляються матеріали щодо забезпечення освітнього процесу та ін.

Відповідно, це дає можливість вибудувати індивідуальну освітню траєкторію формування готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників у системі післядипломної педагогічної освіти (рис.).

Рис. Індивідуальна освітня траєкторія формування готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників

У результаті педагоги зможуть знаходити та застосовувати оптимальне поєднання ресурсів у своїй діяльності, створювати і впроваджувати в освітньому процесі інновації, йти на певний ризик, необхідний для досягнення поставленої мети. Сформованість готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності у системі післядипломної освіти визначається індикаторами: уміння інтегрувати підприємницький зміст у предмети природничих дисциплін, конструювати конспекти уроків з підприємницьким тлом, моделювати використання інноваційних технологій та методів навчання підприємливості, розв'язувати педагогічні ситуації із використанням підприємницьких навиків, володіти підприємницькими якостями (ініціативністю, креативністю, творістю, гнучкістю та ін.), працювати в команді, стимулювати й мотивувати старшокласників до навчання через набуті практики та реалії сьогодення, навчати через досвід та аналіз життєвих ситуацій, законів природи та забезпечення сталого розвитку.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Аналізуючи вище зазначене, ми визначили основні складові індивідуальної освітньої траєкторії формування готовності вчителів природничих спеціальностей до розвитку підприємницької компетентності старшокласників у системі післядипломної педагогічної освіти:

- реєстрація на курси підвищення кваліфікації, спецкурси, авторські та тематичні курси, програми академічної мобільності в закладах післядипломної педагогічної освіти;
- участь у методичних заходах: конференціях, майстер-класах, тренінгах, дистанційних курсах, методичних студіях, форумах, вебінар-заходах тощо за визначеними напрямками та фахом;
- визначення умінь (компетентностей), якими б хотіли оволодіти педагоги, розроблення плану самоосвіти та вибір самоосвітніх заходів: окремі лекції, відео-уроки, медіа-консультації; опрацювання науково-методичної літератури зібраної у каталогах; участь у педагогічних групуваннях соціальних мереж, Інтернет-ресурси.

Перспективи подальших досліджень. Для забезпечення цілісних умінь вчителів у визначеному напрямі закладам післядипломної педагогічної освіти необхідно напрацювати необхідні ресурси для вибудови індивідуальної освітньої траєкторії педагогів, над чим потрібно працювати у перспективі.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Інформаційний бюлетень «Про чисельність та склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки, інших міністерств і відомств та приватних закладів (2018/2019 та 2019/2020 н.р.)», Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики». Київ, Україна, 2020, 357 с.
- [2] *Післядипломна педагогічна освіта в умовах децентралізації та модернізації: регіональний аспект: монографія*; В. Є. Береки, Ред. Хмельницький, Україна: ФОП Мельник А. А., 2017, с. 97–110.
- [3] В. Олійник, В. Семиченко, Л. Пуховська [та ін.], «Наукові засади розроблення прогностичної моделі розвитку післядипломної освіти в Україні», *Післядипломна освіта в Україні*, № 1, с. 18–23, 2007.
- [4] В. Бондар, «Моделювання дидактичних явищ у перепідготовці керівників шкіл», *Радянська школа*, № 6, с. 10–13, 1985.
- [5] Л. І. Даниленко, «Застосування компетентнісного підходу в системі післядипломної педагогічної освіти», *Післядипломна освіта в Україні*, № 1, с. 14–16, 2009.
- [6] Г. Єльнікова, «З досвіду організації підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів», *Післядипломна освіта в Україні*, № 2, с. 66–69, 2002.
- [7] Н. І. Клокар, «Управління обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти: теорія і практика». Київ, Україна: Міленіум, 2004, 218 с.
- [8] В. Луговий, *Управління освітою: навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спец. «Державне управління»*. Київ, Україна: Вид-во УАДУ, 1997, 302 с.
- [9] Л. Покроєва, «Роль обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в модернізації освіти в Україні», *Освіта на Луганщині*, № 2(19), с. 50–54, 2003.
- [10] Л. Пуховська, «Стратегія розвитку професіоналізму педагогів на зламі століть», *Післядипломна освіта в Україні*, № 2, с. 29–32, 2002.
- [11] Т. М. Сорочан, *Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія*. Луганськ, Україна: Знання, 2005, 384 с.
- [12] Верховна Рада України. (2014, Лип. 01). Закон № 1556-VII «Про вищу освіту». [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701#n1265>
- [13] Верховна Рада України. (1999, Трав. 13). Закон № 651-XIV «Про загальну середню освіту». [Електронний ресурс].

- Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
- [14] Міністерство освіти і науки України (2000, Листоп. 17). *Наказ № 535 «Про затвердження Положення про республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні та Київський і Севастопольський міські інститути післядипломної педагогічної освіти.* [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0651-01>.
- [15] «Global report on adult learning and education». [Електронний ресурс]. UNESDOC. Цифрова бібліотека.
Доступно: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000186431?posInSet=1&queryId=N-EXPLORE-73bc303a-9c2c-4568-af4d-5fcc1ffdd1fc>.
- [16] Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII «Про освіту».* [Електронний ресурс].
Доступно: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- [17] Кабінет Міністрів України (2019, Серп. 21). *Постанова № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників).* [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>
- [18] Н. С. Мартинова, «Досвід використання активних методів навчання в системі неформальної туристичної освіти», *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка*, № 10(173), с. 38–43, 2009.
- [19] Л. Б. Лук'янова, «Концептуальні засади формування законодавства у галузі освіти дорослих», *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності, на VII Міжнар. наук.-практ. конф. (28 жовт. 2014 р., м. Київ): у 2 ч.; уклад.: Л. М. Капченко, С. О. Тарасюк, Л. Г. Авдєєв та ін.* Київ, Україна: ІПК ДСЗУ, 2014, ч. 2, 248 с., с. 52–59.
- [20] С. Лобода, «Обеспечение качества в образовании взрослых: вопросов больше, чем ответов». [Электронный ресурс]. *Адукатар*, № 1(28), с. 16–21, 2018.
Доступно: <http://adukatar.net/wp-content/uploads/2019/06/5.pdf>
- [21] Г. Веремейчик, «Неформальна освіта в Білорусі». [Електронний ресурс]. *Адукатар*, № 2(18), с. 2–8, 2010.
Доступно: <http://adukatar.net/chasopis-adukatar-18-2010/>
- [22] Н. К. Куриш, «Формування підприємницької компетентності вчителів природничих спеціальностей у системі післядипломної педагогічної», *RS Global: International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. Warsaw, 9(21), Desember, p. 21–26, 2019.

THE ROLE OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION IN FORMING THE READY OF TEACHERS OF NATURAL SPECIALTIES TO THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP COMPETENT

Natalia Kurysh,

head of NMC educational management and
coordination of methodological services

Institute of Postgraduate Teacher Education of Chernivtsi Oblast.

Chernivtsi, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5864-8502>

kurish.natalya@ukr.net

Abstract. Innovative processes in the educational field determine the increasing role of postgraduate teacher education in shaping the readiness of science teachers to develop entrepreneurial competence in high school students. In the article was identify the components of the individual educational trajectory of teachers in the system of postgraduate education, which combines formal, non-formal and informal education, because education for life implies not only improving the level of pedagogical skills by means of advanced training, but also organization of non-permanent education, individual professional goals, needs, motives, interests of the teacher, as well as the goals and objectives of the educational organization. Prospects of introduction of hytagogics in the system of postgraduate pedagogical education are outlined and indicators of teachers' readiness are formed: increase of teacher's self-organization, manifestation of leadership qualities, ability to resolve conflict situations, quickly make decisions in terms of uncertainty, uncertainty of working process, to stimulate and motivate high school students to study, to learn through experience and analysis of life situations. It was determine that postgraduate education is working on the transformation of established norms, orders, stereotypes in favor of innovative designing of their own professional trajectory of teacher development, based on the principles of free choice, creative expression and self-improvement.

Keywords: postgraduate pedagogical education; entrepreneurial competence; formal education; non-formal education; informal education; self-educational activity; chutagogics; individual educational trajectory of teacher.

РОЛЬ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ К РАЗВИТИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Куриш Наталия Константиновна,

заведующая учебно-методического Центра
образовательного менеджмента и координации деятельности
методических служб Института последипломного
педагогического образования Черновицкой области.
Черновцы, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5864-8502>

kurish.natalya@ukr.net

Аннотация. Инновационные процессы в сфере образования определяют возрастание роли последипломного педагогического образования в формировании готовности учителей естественных специальностей к развитию предпринимательской компетентности у старшеклассников. В статье определены составляющие индивидуальной образовательной траектории педагогов в системе последипломного образования, сочетающие формальное, неформальное и информальное образование. Такие составляющие дают возможность реализовать обучения в течение жизни, предусматривает не только повышение уровня педагогического мастерства с помощью курсов повышения квалификации, но и организацию непрерывного самообразования, самореализации и самосовершенствования с учетом индивидуальных профессиональных целей, потребностей, мотивов, интересов педагога, а также целей и задач образовательного учреждения. Определены перспективы внедрения хьютагогикы в системе последипломного педагогического образования и определены индикаторы сформированности готовности учителей к развитию предпринимательской компетентности старшеклассников: рост самоорганизованности педагога, проявление лидерских качеств, умение решать конфликтные ситуации, быстро принимать решения в условиях неопределенности, гибко подходить к восприятию процессов реформирования образовательной отрасли, работать в команде, стимулировать и мотивировать старшеклассников к обучению, обучать через собственный опыт и анализ жизненных ситуаций. Определено, что последипломное образование работает над трансформацией устоявшихся норм, порядков, стереотипов в пользу инновационному проектированию собственной

професійної траєкторії розвитку педагогів, основаної на принципах вільного вибору, творчого проявлення і самосовершенствования.

Ключевые слова: посліпдипломне педагогічне освітання; підприємницька компетентність; формальне освітання; неформальне освітання; інформальне освітання; самоосвітальна діяльність; хютагогіка; індивідуальна освітальна траєкторія педагога.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Informatsiyni biuletenn «Pro chyselnist ta sklad pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity Ministerstva osvity i nauky, inshykh ministerstv i vidomstv ta pryvatnykh zakladiv (2018/2019 ta 2019/2020 n.r.)», Derzhavna naukova ustanova «Instytut osvitnoi analityky». Kyiv, Ukraina, 2020, 357 s.
- [2] Pisliadyplomna pedahohichna osvita v umovakh detsentralizatsii ta modernizatsii: rehionalnyi aspekt: monohrafiia; V. Ye. Bereky, Red. Khmelnytskyi, Ukraina: FOP Melnyk A. A., 2017, s. 97–110.
- [3] V. Oliinyk, V. Semychenko, L. Pukhovska [ta in.], «Naukovi zasady rozroblennia prohnostychnoi modeli rozvytku pisliadyplomnoi osvity v Ukraini», Pisliadyplomna osvita v Ukraini, № 1, s. 18–23, 2007.
- [4] V. Bondar, «Modeliuvannia dydaktychnykh yavysch u perepidhotovtsi kerivnykiv shkyl», Radianska shkola, № 6, s. 10–13, 1985.
- [5] L. I. Danylenko, «Zastosuvannia kompetentnisnogo pidkходу v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity», Pisliadyplomna osvita v Ukraini, № 1, s. 14–16, 2009.
- [6] H. Yelnykova, «Z dosvidu orhanizatsii pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykiv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv», Pisliadyplomna osvita v Ukraini, № 2, s. 66–69, 2002.
- [7] N. I. Klokar, «Upravlinnia oblasnym instytutom pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity: teoriia i praktyka». Kyiv, Ukraina: Milenium, 2004, 218 s.
- [8] V. Luhovyi, Upravlinnia osvitoiu: navch. posib. dlia slukhachiv, aspirantiv, doktorantiv spets. «Derzhavne upravlinnia». Kyiv, Ukraina: Vyd-vo UADU, 1997, 302 s.
- [9] L. Pokroieva, «Rol oblasnogo instytutu pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v modernizatsii osvity v Ukraini», Osvita na Luhanshchyni, № 2(19), s. 50–54, 2003.
- [10] L. Pukhovska, «Stratehiia rozvytku profesionalizmu pedahohiv na zlami stolit», Pisliadyplomna osvita v Ukraini, № 2, s. 29–32, 2002.

- [11] T. M. Sorochan, *Pidhotovka kerivnykiv shkil do upravlinskoï diialnosti: teoriia ta praktyka: monohrafiia*. Luhansk, Ukraina: Znannia, 2005, 384 s.
- [12] Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, Lyp. 01). Zakon № 1556-VII «Pro vyshchu osvitu». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701#n1265>
- [13] Verkhovna Rada Ukrainy. (1999, Trav. 13). Zakon № 651-XIV «Pro zahalnu seredniu osvitu». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
- [14] Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2000, Lystop. 17). Nakaz № 535 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro respublikanskyi (Avtonomnoi Respubliky Krym), oblasni ta Kyivskyi i Sevastopolskyi miski instytuty pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0651-01>.
- [15] Global report on adult learning and education. [Elektronnyi resurs]. UNESDOC. Cifrovaya biblioteka.
Dostupno: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000186431?posInSet=1&queryId=N-EXPLORE-73bc303a-9c2c-4568-af4d-5fcc1ffdd1fc>
- [16] Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Veres. 05). Zakon № 2145-VIII «Pro osvitu». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- [17] Kabinet Ministriv Ukrainy (2019, Serp. 21). Postanova № 800 «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv» (Poriadok pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv). [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF>
- [18] N. S. Martynova, «Dosvid vykorystannia aktyvnykh metodiv navchannia v systemi neformalnoi turystychnoi osvity», *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu im. T. Shevchenka*, № 10(173), s. 38–43, 2009.
- [19] L. B. Lukianova, «Kontseptualni zasady formuvannia zakonodavstva u haluzi osvity doroslykh», *Aktualni problemy profesiinoï oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleння v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti*, na VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (28 zhovt. 2014 r., m. Kyiv): u 2 ch.; uklad.: L. M. Kapchenko, S. O. Tarasiuk, L. H. Avdieiev ta in. Kyiv, Ukraina: IPK DSZU, 2014, ch. 2, 248 s., s. 52–59.
- [20] S. Loboda, «Obespechenie kachestva v obrazovanii vzroslykh: voprosy bol'she, chem otvetov», [Elektronnyj resurs]. *Adukatar*, № 1(28), s. 16–21, 2018. Dostup: <http://adukatar.net/wp-content/uploads/2019/06/5.pdf>.

- [21] Н. Veremeichyk, «Neformalna osvita v Biorusi». [Elektronnyi resurs]. Adukatat, № 2(18), s. 2–8, 2010. Dostupno: <http://adukatar.net/chasopis-adukatar-18-2010/>
- [22] N. K. Kurysh, «Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti vchyteliv pryrodnychukh spetsialnostei u systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi», RS Global: International Journal of Innovative Technologies in Social Science. Warsaw, 9(21), Desember, p. 21–26, 2019.

*Стаття надійшла до редакції
24 березня 2020 року*